

Fra Luka Tomašević

NOVI SAVEZ U JEREMIJI

Povijesne prilike u Jeremijino vrijeme

Prorok Jeremija razvio je svoju proročku aktivnost u vremenu veoma bogatom povijesnim događajima, posebno u povijesti Izraela. On je počeo svoju proročku djelatnost u vrijeme smionog kralja Jošije, koji je pokušao obnoviti kult i religiju. U tome je dobrano i uspio, ali nenadno je završio u bitci protiv Nekao-a II, egipatskog faraona, kod Megida (609). Njegova smrt, smrt pravednog i dobrog kralja, izazvala je veliku žalost kod čitavog naroda (usp. Jr 22, 10; 2 Ljet 35, 22 sl.).

Na prijestolju ga je naslijedio drugorođeni Salum (Joahaz). Čini se da je on preuzeo vlast uz pomoć babilonske stranke. Zato ga je Nekao II, na svom povratku u Egipat poslije neuspjele vojne ekspedicije protiv Babilonaca (Nabopolasar) zamijenio s prvorođencem Eliakimom, kojemu je promijenio ime u Joakim. Joahaza je uzeo i odveo sa sobom u Egipat. To je bio i posljednji čin egipatske prevlasti nad Palestinom. Nekao II. se nije više brigao o Judejskom kraljevstvu, možda i zato što je shvatio da je moć i sjaj Egipta već samo prošlost.

Od tada u prvi plan dolazi Babilonija s veoma agilnim i moćnim Nabukodonozorom. On je prisilio Joakima da prizna novu babilonsku vlast i da bude kralj - vazal Babilonije. On je ostao vjeran za 3 godine, ali se poslije pobunio, prisiljen od protivbabilonske stranke. Nabukodonozor je reagirao na taj način što je poslao čete Kaldejaca, Aramejaca, Amonita i Moabita (2 Kor 22, 2) da pljačkaju, a konačno je i on došao s glavninom vojske. U to vrijeme umro je Jojakim, a naslijedio ga je sin Jojakin, koji je poslije tri mjeseca bio zarobljen i odveden u Babiloniju. Nabukodonozor je u Judi ostavio Mataniju kao kralja, ali mu je promijenio ime u Sedecija, a bio je Joahazov brat i Jojakinov stric.

U prvim godinama i on je ostao vjeran, ali se poslije pobunio, prisiljen od egipatskih pristaša. Tada je Nabukodonozor strahovito reagirao. Bez ikakve milosti i milosrđa zauzeo je čitavu Judeju, a nakon kraće opsade i Jeruzalem. Kralja je zarobio i oslijepio, te odveo u Babiloniju, a sinove mu pobio. Jeruzalem i Hram su srušeni, a narod odveden u progonstvo (587).

Nabukodonozor u Jedeji predaje vlast Godoliji, ostavljajući mu priličnu autonomiju, da pokuša nacionalnu obnovu. Godolija je počeo u Mispi, ali je poslije tri mjeseca ubijen od nekog Izmaela, pristaše egipatske stranke. Tako je završila i ta posljednja nada za obnovom.

Jeremijin lik i djelo

U tim žalosnim vremenima Jeremija je morao razviti svoju proročku aktivnost, koja je bila zaista veoma teška misija. On je trebao vlastitom narodu navijestiti razorenje, boriti se protiv zla i prorokovati protiv »svetinja« izabranog naroda. Čak je i sam morao iskusiti razaranje i pustošenje, te gledati sve jade svoga naroda. Tu tragediju svoga naroda doživio je i nosio duboko u duši. Bio je svjestan da je narod nevjeran Božjem savezu i kao takav osuđen na propast.

Uz to, proživljavao je i dramu svoga proročkog poziva. Čitav njegov život bio je prava drama, koja je počela s njegovim proročkim pozivom (1, 4—10). On se opire božanskom pozivu, kao da je znao kakvu mu žalost donosi taj poziv. Porijeklom je iz Anatota, vjerojatno iz svećeničke obitelji.

On je želio provesti svoj život u idili sela, okružen lijepom ženom i djecom. Ali Bog mu sve to oduzima. Zato ga Jeremija naziva zavodnikom. Za svoje rođenje kaže da je prava nesreća (15, 10), jer preko njega prelazi sve narodno prokletstvo. U jednom trenutku se buni protiv Boga: »Ne želim Ga se više sjećati, neću više govoriti u Njegovo ime«. Ali svijest vlastitog poziva neda mu mira i poziva ga na tešku stvarnost. U svojim kostima osjeća »plamen koji ždere«, ne može ga zadržati, mora nastaviti svoju žalosnu misiju. On propovijeda, ali ga slušatelji ne slušaju, pače se ni ne obaziru na njega, i prijete mu da će ga ubiti. To je druga drama njegova života. Uvidjevši sve to, on je razumio da je Bog pravi zavodnik, ali da je istovremeno i jedina njegova snaga i zaklon (16, 19). Zato nastavlja svoju misiju s vjerom i u najtežim i najžalosnijim trenucima. I baš u tim momentima objavljuje se kao prorok obnove, mesijanskog mira i Novog saveza (30, 31). »Kod nijednog proroka nisu tako uočljiva dva oprečna elementa, prirodni instinkt i djelovanje svrhunaravne milosti«.¹

Jeremijina knjiga općenito govori o nevjernosti izabranog naroda i tvrdoći njihovih srdaca. Sadrži prijetnje i proroštva o razorenju i uništenju. Ali njegova knjiga ima i poglavlja u kojima navješćuje spaseenje i preporođenje izagnanog i raspršenog Izraela. Ta poglavlja su 30—33, koja se općenito nazivaju »Knjiga Utjehe«. Taj utješni element se nalazi i u drugim dijelovima Jeremijinog voluma, gdje on govori o obnovi koju je Jahve pripremio za »dane koji dolaze«. Sama riječ »Utjeha« više je vlastita drugom dijelu Izaije. Ali kod Jeremije se na-

¹ A. PENNA, Geremia, Marietti (1954) 7.

lazi izraz **shub shebut**, što u doslovnom prijevodu znači »povratiti prognanike«, a u širem »promijeniti sreću«. To znači promijeniti uvjete odbačenog, izagnanog, nevjernog i kažnjenog Izraela, u novog Izraela, pokajanog i pomilovanog.²

Proroci razvijaju svoju misiju na temelju Zakona

Prorok Jeremija nije jedini od proroka koji govori protiv ili u korist Izraela. Prije njega djelovali su: Amos, pastir iz Tekoe, Hošea, Jeremija Sjevernog kraljevstva i plemić Izaija. Oni su također govorili u ime Jahvino i sudili su na temelju Mojsijeva zakona i Sinajskog saveza. Izbavljanje iz egipatskog sužanjstva i sklapanje saveza na Sinaju dva su najslavnija događaja u povijesti Izraela. Jahve je autor tih obaju slavni događaja. On je s njima stvorio Izraela i svoj narod. Sami događaji su inače nedjeljivi, jer je Izrael stekao pravo da učini savez s Jahvom zato što ga je Jahve izveo iz Egipta. Na isti način Bog je učinio savez i s Abrahamom: obećavši Abrahamu da će podići njegovo potomstvo, Abraham je stekao pravo da učini savez s Jahvom. Jahve se sjeća svoga saveza s Abrahamom te izbavlja Izraela i sklapa savez na Sinaju.

No, Izrael nikada nije obdržavao svoj savez s Jahvom. Sinajski zakon je za Izraelce ostao samo slavni događaj, jer su preko njega stekli moćnog zaštitnika protiv neprijatelja. On za njih nikada nije postao ono što je Bog želio, tj. da po vršenju Zakona postanu sveti kao što je Jahve svet (Iz 6, 3), te da bude intiman odnos između njih i Jahve. Zakon je, međutim, ostao samo zapisan na kamenu, izvan srca naroda, premda je Bog stalno zahtijevao vršenje Zakona, te da ga Izrael prizna svojim jedinim Bogom. Zato Bog i šalje svoje proroke, ali ih Izrael nikada nije htio slušati, jer je napustio Zakon i svojega Boga.

Tu ideju o napuštanju Zakona nalazimo i kod Amosa (3, 12). Prorok iz Tekoe naviješta neposredno rušenje čitave nacije, jer Izrael uopće nije mario za Zakon (Am 5, 7—13). On prvi govori da će »Jahvin dan« biti i za Izraela strašan, a ne, kako se oni nadahu, dan njihove pobjede (Am 5, 18—20).

Prorok Hošea ističe kako Izrael nije odgovorio na Jahvinu očinsku ljubav, zbog čega mu se Jahve prijeti (Hoš 11, 1—6). Također ističe da je Jahve kao vjerman zaručnik a Izrael kao nevjerna zaručnica koja je zaboravila na svoga vjernog zaručnika (Hoš 4—15). U Gilgalskom svetišću Izrael je prakticirao idolatriju (9, 15), a to za proroka znači preljub, jednak onome koji su vršili u poganskim svetišćima (9, 1).

Prorok Izaije govori o Jahvi kao onomu koji je sazdao Izraela, podigao i odhranio njegovu djecu kao svoje sinove, a oni su se odmetnuli od njega, nisu ga spoznali, niti imali ljubavi prema njemu. Oni

² Usp. U. DEVESCOVI, Annotazioni sulla dottrina di Geremia circa la nuova alleanza RBL, 8 (1960) 108.

su jedan grešan narod, pun opačine, rod zlikovački, izgubljeni sinovi, jer su napustili Jahvu, prezreli Sveca Izraelova (Iz 1, 2—4). Izaija donosi i veoma lijep spjev o vinogradu koji nije donio ploda, premda je gospodar sve učinio što je mogao da on uradi. Što je još i gore, vinograd je urodio vinjagom. Stoga gospodaru ništa drugo ne preosta nego da uništi vinograd. Taj vinograd je Izrael (Iz 5, 1—7).

Jeremija također žigoše napuštanje Jahve. On gotovo preuzima Hošeinu sliku o braku između Boga i Izraela. Bog je vjerni zaručnik a Izrael je vjerolomna i nevjerna zaručnica. Izrael je bio vjeran samo u svojoj mladosti — u pustinji (Jr 2, 1—2), a poslije je neprestano tražio ljubavnike, kao zaručnica koja se iznevjerila i koja je sa svakim bludila, sjedila po cestama iščekujući svoje ljubavnike, kao Arapin u pustinji (Jr 3, 1—5), i tako je zarazila čitavu zemlju. Bog je stalno tražio da je spasi i uvijek se nadao da će negova nevjerna zaručnica priznati svoj grijeh, svoje udaljavanje od zaručnika. No, ona je nastavljala ići sa svojim ljubavnicima pod svako zeleno stablo (Jr 3, 12). Nevjernica je skršila svoj jaram govoreći: neću ti služiti. Sa svojim ljubavnicima tražila je zelena stabla i uzvišice, slična divljoj magarici (Jr 2, 20—25). Ona je postala kao nevjerna žena svome mužu (Jr 3, 30).

Prorok Ezekiel također uzima tu sliku i razvija je na još drastičniji način. Izrael je zaručnica po porijeklu iz zemlje Kananejaca; otac joj je Amorejac a majka Hetitkinja. Na dan rođenja bila je prljava, ali ju je Bog oprao i pobrinuo se za njezin rast. Kada je bila u dobi ljubavi, Bog ju je ukrasio, i tako je postala najljepša na svijetu. No, ona se previše uzdala u svoju ljepotu i postala bludnica. Čak je i svoje sinove učila bludu. Prakticirala je idolatriju i svima se podavala kao bludnica; a Bog, kao vjerni zaručnik, nije uzimao druge žene nego je čekao da se ona povrati. Ali uzalud, bludnica se nije k njemu vraćala. Zato je on odlučio predati je u ruke njezinih ljubavnika da je unište. Tako će i starija kći Samarije završiti kao i njezina sestra — u progonstvu (Ez 16). Ezekiel iznosi i čitavu povijest Izraelovih nevjernosti (Ez 20).

Protiv vjerskog sinkretizma i Hrama

Bog je uvijek bio vjeran i pravedan zaručnik. On je postupao po svojoj pravdi kažnjavajući Izraela za sve njegove opačine. Bog je imao pravo to učiniti jer je gospodar i upravitelj Izraela. Iz toga je Izrael, nevjerna zaručnica, mogao razumjeti da je njegova nezahvalnost prema Jahvi zaista bila velika. Ali, uza sve to, Bog se pokazao prema Izraelu i kao dobri orac jer mu obećaje nacionalnu reorganizaciju i Novi savez u kojem neće doći do sinkretizma kao u prvom savezu.

Izrael je usredotočio svu svoju religioznost na kultne čine i na Hram. Mojsijev zakon se vršio samo na izvanjski način, bez srca. Re-

ligija je upala u pravi religiozni sinkretizam. Proroci ustaju protiv toga i traže pravi smisao Zakona.

Prorok Amos govori kako Bog mrzi i kako su mu odurne svečanosti, paljenice i ostale žrtve koje Izrael prinosi, jer on traži pravdu i pravdu (Am 5, 21—24). Jahvi je naime milija ljubav i poznavanje Boga nego žrtve i paljenice (Hoš 6, 6). Amos proriče razorenje i uništenje Svetišta (9, 1), onog u Šilu, glavnom kulturnom centru Sjevera. To isto će kasnije učiniti i Jeremija kad bude govorio o razorenju Jeruzalemskog hrama.

Prorok Izaija još jače i još konkretnije ističe Amosovu misao. Boga uopće ne briga obilje Izraelovih žrtava. On je sit i umoran od ovnujskih žrtava i od pretiline teladi. Ne traži krvi bikova, janjaca i jaradi. A ne traži ni od naroda da dolazi pred njegovo lice, jer obeščašćuju njegova predvorja. Miris tamjana mu je omrznuo, ne podnosi njegove svečanosti, jer su samo zborovanje i opačine. Ne sluša njihovih molitava, ne gleda kada pred njih šire ruke, jer su im ruke pune krvi. On želi da se očiste i operu od svoje zloće i opačine, da prestanu činiti zlo, da se ponovno zauzme za dobro, da traže pravdu i da je u životu vrše (Iz 1, 11—17).

I Jeremija također ustaje protiv religioznog sinkretizma i profaniranog kulta. On je u tome još radikalniji od prijašnjih proroka. Kad je Bog izveo Izraela iz Egipta, nije naredio da se prinose žrtve paljenice i klanice. On je sam tražio da Izrael sluša njegov glas i da kroči putem koji mu je on označio. On je želio lice naroda, a ne njegova leđa (Jr 7, 21—26).

Centar židovskog kulta bio je Hram — Svetište Jahvino. Izraelci su se previše pouzdavali u taj Hram smatrajući da je za njihovu zaštitu i sigurnost potrebna samo njegova prisutnost među nama. Ali prorok ustaje protiv takvog mišljenja upozoravajući da se previše ne uzdaju u lažne riječi: »Svetište Jahvino!«. Treba popraviti život: ne krasti, ne ubijati, ne činiti preljuba, ne zaklinjati se krivo, ne častiti Baala i ne trčati za tuđim bogovima. Bez toga se ne može doći u Svetište i reći »Spašeni smo«, jer Hram nije špilja razbojnička. Budući da Izraelci ne žele popraviti život, Jahve će srušiti Hram u Jeruzalemu, kao što je srušio i onaj u Šilu. Razrušit će i Jeruzalem, a njih će odbaciti od sebe kao što je odbacio i njihovu braću u Efraimu. (Jr 7, 1—15).

Iz toga se jasno vidi da Jeremija sažima sve prijetnje i sve pro-ročke opomene, te dodaje još jednu — razorenje Hrama. Na taj način on oslobađa narod od iluzije da će ih Bog zaštititi bez vršenja Zakona. Budući da Hram nije bio ono što je trebao biti, on je postao suvišnim. Zbog toga ga Bog ruši.

Jeremija ide i korak naprijed. On navješćuje skori svršetak i Davidove dinastije, koja je bila drugi oslonac na kome su Izraelci temeljili svoju sigurnost. Davidova dinastija je imala zadatak da vodi narod po Mojsijevu zakonu. Vladari te dinastije, a s njima i sav narod,

živjeli su u sigurnosti oslanjajući se na Božje obećanje koje je Bog dao Davidu preko proroka Natana (2 Sam 7, 16). No, Davidova dinastija nije izvršila svoje misije. Kraljevi i narodni poglavari nisu tražili volju Božju nego su radili suprotno Božjoj volji i tako vodili narod u propast (Jr 10, 21). Zato Jeremija navješćuje skori svršetak i Davidovoj dinastiji. Odjek tog proroštva nalazi se već u 8, 1—3, gdje prorok navješćuje da će biti odbačeni i svećenici i proroci koji su vodili i poučavali narod. Bog će ih odbaciti zajedno s kraljevima i plemićima jer se nisu bojali Boga niti ga slušali. Zato ih čeka žalostan kraj u progonstvu (Jr 9, 12—15; 9—18). O žalosnom svršetku kralja kraljevstva i dinastije Jeremija je najradikalniji u 22, 20—30, gdje jasno govori da kralj neće više imati nasljednika.

Prorok Ezekiel također proriče razorenje Hrama zbog toga što je on profaniran sinkretističkim kultom i nadasve što je postao centar idolatrije (Ez 8). To je uzrok razrušenja Hrama, kulta i nacije (Ez 9). Bog toga ne može više podnijeti, i zato napušta Hram (10, 18—22) i Jeruzalem (11, 22—23). Poslije toga vrlo brzo dolazi žalostan kraj: Razorenje Hrama, Jeruzalema, i čitavoga narodnog organizma. Narod biva odveden u progonstvo (12, 1—20).

Novi savez i njegovo ostvarenje

Obećanje i sadržaj Novog saveza

Bog je kao pravi i dobri otac izagnanom i poniženom Izraelu preko proroka ostavio nadu i u ponovnu naklonost njegove dobrote. Kad je došao Jeremija, sakupio je sva ta obećanja i usredotočio ih u Novom savezu. Proroci nikada nisu djelovali neovisno jedan od drugoga nego su uvijek bili ovisni o temeljnim idejama izrečenim prije njih, ali uvijek im dajući i produbljujući pravo značenje. To se ostvaruje i s Novim savezom kod Jeremije (31, 31—34). Jeremijino je poslanje poslije velikog Izaije. Stoga je Jeremija poznavao Izaijino djelovanje i naučavanje.

Izaija govori o mesijanskom miru na Sionu. Slavi Jeruzalem u kojem će se sakupljati narodi da se klanjaju Bogu i da preuzmu Zakon. U nekom religioznom bratstvu trijumfirat će veličanstveni mir. Svi su u traženju putova i namisli Gospodnjih, tj. u istraživanju Zakona (Iz 2, 1—4). Jasno je da se ne radi o Mojsijevu zakonu, nego o Zakonu koji će doći i koji se mora prihvatiti. Mojsijev zakon je već dan, a ovaj drugi treba doći. Opisuju se i plodovi toga Zakona kada on bude sproveden u djelo. Svi će biti jednodušni u prosuđivanju toga Zakona, a Bog je jedini i apsolutni sudac svega. Mesijanski mir će vladati i neće biti ratova. Istu poruku nalazimo i kod Izaijina suvremenika, proroka Miheja, samo što Mihej više naglašava mesijanski mir (Mih 4, 1—4).

Kod Jeremije je ta poruka izražena u svojoj svojoj punini. To je u stvari vrhunac njegova proročkog djelovanja, a možda i vrhunac poruke

Staroga zavjeta. Ali će prije toga Izrael morati ispaštati za svoje grijehе u progonstvu, što postaje spasonosno jer će Izrael u progonstvu opet naći svoga Boga. Nakon toga Bog mu obećaje novi izlazak koji će biti slavniји od onog izlaska iz Egipta (Jr 23, 7—8). Izrael će, ponovno u svojoj domovini, moći opet imati svoju političku, socijalnu i ekonomsku organizaciju. A kako prava organizacija ne može biti bez vođe, bez kralja, Bog će Davidu dati novi izdanak koga će nazivati: »Jahve, Pravda naša« (Jr 23, 5—6). Tako Jeremija ponovno uzdiže Davidovu dinastiju, taj drugi oslonac židovstva, ali u jednom novom smislu, u onom istom u kojem će to poslije učiniti pisac poslanice Hebrejima. Ali to neće biti sve. Bog će Izraelu dati i novi duh u kojem će živjeti s Bogom. Tako će biti spašen i siguran narod, tj. uživati će mir, a svi će narodi željeti da budu učlanjeni u taj novi Izrael. Čak će Bog s novim Izraelom sklopiti Novi savez, što će biti najveće dobro, temeljno dobro. Taj Novi savez postat će centar novog Izraela. Obećanje Novog saveza nalazi se kod Jeremije u 31, 31—34. Obećanje glasi:

»Evo dolaze dani — riječ je Jahvina — kad ću s domom Izraelovim i s domom Judinim sklopiti Novi savez (r. 31).

Ne Savez kakav sam sklopio s ocima njihovim u dan kad ih uzeh za ruku da ih izvedem iz zemlje egipatske, Savez što ga oni razvrgoše premda sam ja gospodar njihov — riječ je Jahvina (r. 32).

Nego, ovo je Savez što ću ga sklopiti s domom Izraelovim poslije onih dana — riječ je Jahvina: Zakon ću svoj staviti u dušu njihovu i upisati ga u njihovo srce. I bit ću Bog njihov, a oni narod moj (r. 33).

I neće više učiti drug druga i brat brata govoreći: 'Spoznajte Jahvu!' nego će me svi poznavati, i malo i veliko — riječ je Jahvina — jer ću oprostiti bezakonje njihovo i grijeha se njihovih neću više spominjati« (r. 34).

Iz toga se jasno vidi da je Jahve začetnik i toga Novog saveza, kao i svih drugih u Starom zavjetu. »U svim savezima između Boga i čovjeka, koji se spominju u Starom zavjetu, inicijativa dolazi od Boga i ne može proizići doli iz njegove beskrajne snishodljivosti, jer nijedno stvorenje ne posjeduje pravnu sposobnost ili zaslugu da bi moglo stajati nasuprot svoga Stvoritelja kod uspostave Novog saveza.«³ Taj Novi savez Bog također čini u korist svoga saveznika. I ovdje Bog obećaje izlazak, izbavljanje iz ropstva, pa na temelju toga sklapa Savez. Tako on obnavlja Izraela, a na to ga potiče ljubav, samilost i milosrđe prema svome narodu. Bog ljubi svoj narod, iskazuje mu svoju naklonost i svoju milost mijenjajući njegov potlačeni položaj. Tako se i u Novom savezu očituje Božja skrb za svoga saveznika, kao i u svim prijašnjim Jahvinim savezima.

Novi savez je obećan čitavom Izraelu — Judinoj i Izraelovoj kući. Obje će se kuće ujediniti u jednu jedinu kuću Izraelovu, s kojom Bog sklapa Novi savez, kao što je već bio učinio s onom starom kućom Izraelovom (Izl 19, 3). Ali, što znači ta nova kuća Izraelova poslije

³ O. PROCKSCH, kod: U. Devescovi, nav. dj., 108—128.

onakvoga strašnog razrušenja i pustošenja? Većina naroda je počela smatrati da se Jahve, nakon onih strašnih događaja u povijesti Izraela, više ne brine za ovaj svijet, pa ni za njih same. Narod živi u strahu da će ih Bog uistinu napustiti. Počinje se vjerovati da on više nije pravedan, jer dopušta da poganski narodi sruše njegov narod, iako ga je poznavao kao jedinog i pravog Boga. Zato prorok obznanjuje da čitav narod neće biti uništen, nego da će ipak ostati jedan mali dio. Bog će uvijek izabrati Ostatak koji će preživjeti nacionalno uništenje i progonstvo. Taj Ostatak će po pokajanju i po oprostjenju biti očišćen od svoga grijeha i svojih opačina. Postat će svjestan svoje tvrdoglavosti i uvidjeti da je radi toga bio kažnjen i da je radi toga trpio. Tako će napokon i uvidjeti da je Bog pravedan i da je postupao prema svojoj pravdi, da je Jahve ne samo pravedan i dobar nego i da je gospodar povijesti. On želi ostvariti svoje planove spasenja pa ga nitko i ništa u tome ne može spriječiti. Izbavljenje iz progonstva i sklapanje Novog saveza Jahvin je trijumf. Iz toga Izrael mora shvatiti i priznati da je Jahve mislio na njega i u onim strašnim momentima razrušenja čitavoga nacionalnog organizma.

»Bog naglašava razliku između Novog i Sinajskog saveza. Sinajski savez je bio nestalan radi neispunjavanja obaveza jednog od saveznika. Iz toga odmah proizlazi da će Novi savez biti jednokratni, ne dvokratni, tj. čisti izraz Božje dobrote, a ne vezan uz posebne uvjete čije bi ga neizvršavanje moglo kompromitirati (usp. Izl 23, 25—31).⁴

Izrael je prihvatio Savez koji mu je dan na Sinaju, ali je bio vjeroloman, nije obdržavao Zakona, griješio je, i grijeh je bio zapreka izvršavanju. Tako je došlo do religioznog sinkretizma, što je odijelilo Boga od njegova naroda i Izraela od svoga Boga. Bog je uvijek želio spasiti Izraela. Zato ga je kažnjavao, opominjao ga preko svojih proroka, ali Izrael nije želio slušati niti se htio pokajati. To je bio razlog uništenja izrealskog naroda.

Bog više ne želi novi Sinaj niti Zakon na kamenim pločama, jer se već umorio od svega toga. On sada hoće srce, čovjekovu unutrašnjost. »Ovo je Savez što ću ga sklopiti s domom Izraelovim poslije onih dana... Zakon ću svoj staviti u dušu njihovu i upisati ga u njihovo srce« (31, 33). Glavna je dakle razlika između Novog i Sinajskog saveza u tome što će Novi savez biti uklesan u intimnost srca, a ne na kamene ploče kao sinajski, kako će poslije naglasiti sv. Pavao (2 Kor 3, 3).

Novi Zakon također će biti pisan, ali u srcu. On će u sebi sadržavati božanske poruke preko kojih će Bog svakom pojedincu očitovati svoju volju i svatko će je moći razumjeti, jer će biti napisano u srcu. »Tako će se zaista na vrlo savršen način ostvariti obećanje, koje je sadržano već u Starom savezu (Izl 19, 5), intimnog jedinstva Boga i njegova izabranog naroda.«⁵

⁴ A. PENNA, nav. dj., 237.

⁵ A. PENNA, nav. dj., 237.

Ta je velika intimnost moguća zbog dvije stvari koje su očite: praktično poznavanje Boga i milosrđe Božje koje će oprostiti grijehe naroda.

»Novost Jeremijinog saveza sastoji se potpuno i jedino u novoj efikasnosti koju Bog daje tom savezu prek čeririju milosti koje će ga obogatiti i oblikovati u najsavršeniju religiju. Od svih milosti poznavanje Jahve je ona milost, prava religija, koja obznanjuje da je Zakon — Dekalog upisanu u srcima (31, 34). To je prosvjetljujuća milost. Ona u intimnosti ljudskog bića sije istinu o Bogu, proizvodi i oplođuje vjeru, ljubav i poslušnost prema toj istini.«⁶

Tako se mijenja čitav vidokrug Saveza. Ostvaruju se novi oblici moralnih i religioznih odnosa između Boga i čovjeka, odnosno između čovjeka i njegova Boga. Ovdje se nazire i velika stvarnost posvećujuće milosti, iako još nije izražena tom riječju, koja u potpunosti mijenja staru ekonomiju, transformirajući čovjeka od jednostavnog člana zajednice s ljudskim i nacionalnim ciljevima u religiozno biće s vječnim određenjem. U tom je uključeno i oslobođenje religije od nacionalnih ekskluzivnosti i proglašavanje njezine univerzalne vrijednosti.

Praktično poznavanje Boga postavljeno je dakle u čovječje srce. Srce je princip čitave psihičke aktivnosti čovjeka. Iz srca proizlaze misli i čitava čovjekova moralnost. Srce je centar života, ono se može poistovjetovati sa samim životom. Sinajski savez nije uspio ući u srce Izraela, da mu potakne osjećaje na sinovsku ljubav prema Jahvi, svome Bogu, i na spontano prihvaćanje zahtjeva moralnog i religioznog života, nego je uvijek ostao izvan srca. Tako se je ostalo samo na izvanjskom izvršavanju zakonskih i ritualnih forma, što je prouzrokovalo sinkretizam. Prorok je shvatio da je srce Izraelovo puno grijeha i da je otvrdlo u grijesima. Stoga jako ističe tvrdoglavost i tvrdoću srdaca svojih sunarodnjaka. »Judin grijeh upisan je željeznom pisaljkom, urezan dijamantnim vrškom u pločicu njihova srca« (17, 17).

Budući da je Izraelovo srce puno grijeha i ukorijenjeno u grijehu, zato je nepopravljivo. To znači da je Izrael izgubljen i da ga može spasiti samo beskrajno Božje milosrđe (31, 18). Poradi toga je potrebno skinuti obrezak sa srca svojega (4, 4; 9, 25), obratiti se Jahvi sa svim srcem (3, 10), podsjetiti se da je Jahve ispitivač srca i bubrega (11, 20). Ali Izrael to ne može učiniti sam od sebe, njega Bog mora obratiti (31, 18). Bog će to i učiniti, dat će mu novo srce sposobno da upozna Boga, i to će povratiti Izraela k svome Bogu. Ali nije dovoljno kolektivno obraćenje Izraela, nego se svaki pojedinac mora obratiti od svoga grijeha i svoga zločinačkog djelovanja. Svatko mora priznati da je odgovoran sam za sebe, mora shvatiti da postoji osobna odgovornost. Taj pojam o osobnoj odgovornosti veoma je lijepo razvijen kod Ezekiela (Ez 18). Djelujući s osobnom odgovornosti, religija postaje duhovna

⁶ U. DEVESECOVI, nav. dj., 116—117.

i prožima čitav ljudski život, a sami život postaje prožet svetošću. Iz toga proizlazi da Božje pisanje u srcu znači pisanje u duši, tj. unošenje božanske stvarnosti u dušu čovjeka. To više neće biti krhko, jer će u srcu biti ljubav i poznavanje Boga, i Bog će ljubiti srce.

Prorok je siguran da su Izraelci prije grijeshili jer nisu poznavali Boga. Stoga Jeremija sve apostazije izabranog naroda pripisuje zaboravu na Boga i nemarnosti za njegova dobročinstva. To se isto dogodilo i s Izraelom u pustinji koji nije shvatio Božja veličanstvena djela poradi svoje tvrdokornosti. Živeći u tvrdokornosti, Bog im nije mogao dati »novo srce sposobno da shvaća« (Pnz 29, 3). Iz svega toga jasno slijedi da spoznaja dolazi direktno od Jahve.

S Novim savezom Bog obećaje i upotpunjuje spoznaju (31, 34). Sklapajući Novi savez, Bog želi zauvijek eliminirati nepoznavanje njega. Tako omogućava da se živi u vjernosti bez grijeha. »A spoznaja Boga se vidi u vršenju prave religije, inspiriranom na vjeri koja priznaje i spoznaje ono što je Bog za čovjeka i ono što čovjek mora biti za svoga Boga. Ona je vjernost Savezu, poslušna Abrahamova vjera, ona je hodanje s Bogom na način i po primjeru Henoka i Noe«.⁷

Tako spoznaja usavršava religiju i pomaže da se izvrši Zakon. Tu srce dolazi u prvi plan jer je ono sjedište spoznaje i religije. »Kako religija, tako i spoznaja Boga imaju svoje sjedište u čovječjem srcu. Zacijelo, susret čovjeka s istinom ne može se obistiniti osim u unutrašnjosti čovjeka. Prema tome, spoznati Jahvu i nositi u srcu napisanu njegovu objavu dva su jednako značajna izraza«.⁸

Dar poznavanja Boga imat će svaki pojedinac. Stoga neće biti potrebne propovjedi i pitanja o Bogu. Time tekst poprima karakter univerzalnosti, kao i kod proroka Joela (3, 1—2). Dar poznavanja Boga razlit će se u svoj svojoj punini, mnogo savršenijoj nego na Sinaju. Dat će se i strah Božji. Taj će strah također biti stavljen u srce, kako bi mogao pripremiti dušu da bude sposobna primiti Božju poruku za pravedan i nevin život. Taj će strah osigurati i dobrohotnost, i naklonost, i familijarnost duše s Bogom, kao i naklonost Boga prema duši.

Jeremijina teologija o Novom savezu stavlja, dakle, u centar ljudsko srce. »Stvaranje novog srca, religija napisana u srcu, poznavanje Boga razliveno u srcu, strah Božji ustaljen u srcu. Prema tome, dva su činioca Novoga saveza: Bog i ljudsko srce.«⁹

Ostvarenje Novog saveza

Otpuštanje grijeha posljednja je pojedinost Novog saveza. To je bilo prisutno i u Sinajskom savezu (1 Kr 8, 50), ali ne u potpunosti

⁷ APENNA, nav. dj., 106.

⁸J. SKINNER, *Prophecy and Religion*, Cambridge, 1951, 331.

⁹ U. DEVESCOVI, nav. dj., 123.

kao što će biti u Novom savezu. Pravo i potpuno ostvarenje toga obećanja u potpunosti se obistinilo po Isusu Kristu koji je prinosom vlastite krvi zaslužio i podario otpuštanje grijeha, kao preduvjet za uspostavu kraljevstva milosti. Pri uspostavi Novog saveza sam Isus Krist je upotrebio Jeremijine riječi (usp. Mt 26, 28; Mk 1, 4; Lk 24, 47; Dj 2, 38). Autor poslanice Hebrejima citira u cijelosti tekst toga proročanstva, dodajući neku vrst egzegeze. Tumači naime da je i Novi savez sklopljen u krvi, kao i Stari, jer bez prolijevanja krvi nema oprostjenja grijeha (usp. Heb glava 8 i 9). Autor poslanice Hebrejima, uspoređujući Novi savez sa Starim savezom, ističe da je Isus veći svećenik nego Aron i njegovi nasljednici, jer je Isusovo svećeništvo slično Melkizedekovu, koji nije imao potomstva a niti je bio svećenički potomak. On je bez grijeha, i zato ne treba prinositi žrtvu za samoga sebe kao Aron. Isus prinosi žrtvu u nebeskom svetištu, a ne kao Aron u zemaljskom. Prinosi vlastitu krv za otpuštanje grijeha, a ne krv jaraca i junaca kako je činio Aron i njegovi nasljednici. On je unišao u nebesko svetište jednom zauvijek, vodeći sa sobom sve one koji su sjedinjeni s njegovom žrtvom, a ne kao Veliki svećenik jednom na godinu. Njegova žrtva se ne ponavlja, jer je prinesena jednom zauvijek na savršen način, dok se Aronova žrtva stalno ponavljala jer nije mogla postići cilja.

Prijašnji je Zakon dokinut poradi svoje nemogućnosti i beskorisnosti. Taj Zakon nije bio u stanju da očisti ljude od grijeha i sjedini ih s Bogom. Zato je dan novi Zakon što ga je Jeremija objavio toliko stoljeća prije njegova ostvarenja. Jeremija ga je i specificirao u njegovoj novini: neposredno poznavanje Boga sa strane naroda; njegova unutrašnjost, jer će postati sastavni dio naroda pod Savezom; otpuštenje grijeha. To su »bolja obećanja« (Heb 8, 6) na kojima se temelji Savez sklopljen u Kristu.

Jeremijin Novi savez bitno je individualan. Njegova je bit život u milosti, što je najgovorljiviji izraz intimnosti između Boga i duše. Poznavanje je Boga shvaćeno ne teoretski nego praktično. »Drugim riječima, radi se o voljnom i neprestanom prepoznavanju dužnosti prema Bogu, koje treba provesti u djelo«.¹⁰

Spomenimo još na kraju da se može primijetiti kako se u Jeremijinu navješčaju Novog saveza ništa ne spominje Mesijino djelo i posredništvo. To još jednom potvrđuje činjenicu da su proroštva Starog zavjeta o Mesiji samo djelomična i da se ograničuju samo na pojedine vidove. Stoga, »samo povezivanjem pojedinih elemenata koji su razbacani u prorocima može se pronaći jedan blijedi oris Mesije i njegova djelovanja. U Starom zavjetu smo uvijek u kraljevstvu sjena (Kol 2, 17; Heb 10, 1)«.¹¹

¹⁰ A. PENNA, nav. dj., 237.

¹¹ A. PENNA, nav. dj., 237.

L i t e r a t u r a :

- A. G. DA FONSECA, *Diatheke Foedus an Testamentum?* *Biblica*, 18 (1927) 261—319.
- G. E. CLOSEN, *Incontro con il Libro Sacro*, Brescia (1943), 132—143.
- G. RICCIOTTI, *Il libro di Geremia*, Torino, 1923.
- U. RUDOLPH, *Jeremia*, Tübingen 1947.
- G. A. SMITH, *Jeremiah*, London, 1923.
- C. E. JEFFERSON, *Cardinal Ideas of Jeremiah*, New York, 1928.
- H. GUTHE, *De foederis notione jeremiana commentatio theologica*, Leipzig, 1877.
- W. J. MOULTON, *The New covenant in Jeremiah*, *Expositor*, 7 (1906) 370—382.
- ST. PORBUČAN, *Il Patto Nuovo in Is. 40—46*, *Anacleta Biblica*, 8 (1958) — Roma.
- J. P. HYATT, *Tohar in the Book of Jeremiah*, *JBL*, 60 (1941) 381—396.
- A. PENNA, *Geremia*, Marietti, 1954.
- J. SKINNER, *Prophecy and Religion*, Cambridge, 1951.
- M. D. GOLDMAN, *The Antorship of Jeremiah*.
- U. DEVESCOVI, *Annotazioni sulla dottrina di Geremia circa la nuova alleanza*, *RBI*, 8 (1960) 108.
- A. B. DAVIDSON, *They teology of the Old Testament*, Edinburg, 1945.

SAMOSTAN SV. KLARE U SPLITU

Riječ je o knjizi-spomenici u kojoj S. Marija od Presv. Srca (Anka Petričević) opisuje samostan sv. Klare u Splitu od njegova osnutka (1308) do danas (1978). Knjiga je velikog formata, u višebojnom tisku i prvorazrednoj umjetničkoj — visoko tehničkoj opremi. Ima 96 strana, s tvrdim, platnenim uvezom i plastificiranim ovitkom. Knjiga predstavlja pravu povijesno-religioznu, kulturno-literarnu i slikovnu harmoniju. Kako se vidi iz knjige, samostan sv. Klare u Splitu jedini je od samostana Klarisa koji se održao kroz prijelomna stoljeća povijesti i tako je sačuvan Drugi Red sv. Franje kod nas. Knjiga je ujedno i poticaj za duhovna zvanja. — Cijena 600 din. Narudžbe: Samostan sv. Klare, Končareva 29, 58000 Split.

